

9 http://www.finances.kiev.ua/finances/Povyshenye_proz.html — сайт «Інформаційний проект «Фінанси».

10 Berger, A., 1991, Market Discipline in Banking, Proceedings of a conference on Bank Structure and Competition, Federal Reserve Bank of Chicago.

11 www.standardandpoors.com — сайт аудиторської компанії «Стандарт енд Пулз».

12 <http://unian.net/> - сайт інформаційної агенції УНІАН.

13 Cole, R. A., and J. W. Gunther. 1998. Predicting Bank Failures: A Comparison of On- and Off-Site Monitoring Systems. Journal of Financial Services Research 13, pp.103—117.

14 Gilbert, R. A., and M.D. Vaughn. 1998. Does the Publication of Enforcement Actions Enhance Market Discipline? Manuscript, Research Department, Federal Reserve Bank of St. Louis.

15 Billett, Matthew, Jon Garfinkel, and Edward O'Neal, «The Cost of Market Versus Regulatory Discipline in Banking», Journal of Financial Economics 48, Number 3, June 1998, 333—353.

Стаття надійшла до редакції 00.00.2008 р.

УДК 336. 717: 339.7

І. В. Шамова,

канд. екон. наук, доц.,
доцент кафедри банківської справи,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОГО БАНКІВНИЦТВА

Статья посвящена анализу основных этапов развития международного банковского дела. Ее актуальность определяется взятим Украиной курсом на интеграцию в мировое экономическое пространство, что ставит перед украинскими банками, а также экономической наукой задачи, связанные с изучением и адаптацией мирового опыта эволюции международных операций банков.

The subject of this article is the main evolution stages of the international banking. The present-day actual of this problem are conditioned by Ukraine world economic integration process which put in front of banks and financial science the task of investigating and implementation world experience of the evolution of international banking.

Ключові слова: банківська справа, міжнародний банківський бізнес, міжнародне банківництво.

Питанням розвитку міжнародної банківської справи присвячені дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них — Р. Глен Габбард, М. Енг, Ф. Лис, Е. Долан, Е. Рид,

Ю. В. Макогон, О. В. Булатова, Н. Є. Бойцун, С. Я. Моринець та ін. /1—3 /. У їх працях та публікаціях наведено вичерпне визначення суті міжнародного банківського бізнесу та шляхів його розвитку та вдосконалення. Однак через складність і місткість цього поняття, різні підходи до його застосування, воно ще лишається недостатньо вивченим у контексті впливу на діяльність вітчизняних банків. Метою цієї статті є розгляд еволюції міжнародного банківського бізнесу як у контексті входження іноземних банків у національну економіку, так і з точки зору експансії банків за межі національної економіки з погляду інтересів українських банків у цьому процесі.

В умовах глобальних фінансових ринків діяльність транснаціональних компаній, банків, світових інвестиційних фондів тощо переважно здійснюється поза межами національних економік, вони інтернаціональні за суттю та характером їх діяльності, для них встановлюються такі «правила гри», які їм зручніші і вигідніші.

За таких умов національні та міжнародні економічні відносини починають мінятися місцями. Раніше провідними були національні відносини, а в останні десятиріччя глобальні процеси поступово виходять на домінуючі позиції. Глобальна орієнтація транснаціональних компаній (ТНК), транснаціональних банків (ТНБ), міжнаціональних банків (МНБ) та інших суб'єктів закономірно зменшує для них значення національних економік та переміщує центр ваги їх стратегій з національного на наднаціональний рівень. Це багато в чому визначає сучасні стратегії та операції банків.

Взятий Україною курс на інтегрування у світовий економічний простір, стрімке зростання українських банків ставить питання не лише допуску іноземного капіталу в національну банківську систему, що потенційно може загрожувати втратою контролю за національною банківською системою, на чому неодноразово наголошували спеціалісти, а й надає найбільшим українським банкам можливості подальшого розвитку міжнародного банківництва та їх експансії за межі країни. Цього вимагають інтереси як самих українських банків, так і їх клієнтів, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. У зв'язку з цим актуальними постають питання еволюції та сучасного стану міжнародного банківського бізнесу.

Міжнародний банківський бізнес у літературі найчастіше розглядається лише у контексті обслуговування банками зовнішньоекономічної діяльності клієнтів, тобто переважно через обслуго-

ування зовнішньої торгівлі. На наш погляд, такий підхід значно звужує суть цього поняття. Воно повинно охоплювати як діяльність іноземних банків, так і діяльність національних банків у всіх операціях за межами національних економік, тому точнішим, на наш погляд, є використання терміну «міжнародне банківництво», яке було вперше запропоновано в українському перекладі американського підручника Габбарда, Р. Глена «Гроші, фінансова система та економіка» /3. с. 400/.

Сучасна система міжнародного банківництва представлена значною кількістю фінансових інститутів та має чотири рівня: національні банківські системи, міжнародні банки, наднаціональні інститути — міжнародні фінансово-кредитні установи. Серед них виділяється група міжнародних банків.

Існує два типи сучасних міжнародних банків:

- транснаціональні банки (ТНБ);
- міжнаціональні банки (МНБ) [2, с. 51].

ТНБ — міжнародні банківські монополії, що досягли такого рівня міжнародної концентрації та централізації капіталу, який завдяки зрощуванню з промисловими монополіями дає змогу їм брати реальну участь в економічному розподілі світового ринку позичкових капіталів та кредитно-фінансових послуг. Це великі кредитно-фінансові комплекси універсального типу, що мають широку мережу закордонних підрозділів (філій, відділень, представництв та ін.) та більше половина їх операцій та прибутків пов'язані з обслуговуванням міжнародного бізнесу. Їх поява є наслідком процесів концентрації та централізації капіталу, які відбуваються в усьому світі.

Для діяльності ТНБ характерним є велика кількість міжнародних операцій, глобалізація у географічному плані та універсальність послуг. Від національних банків вони відрізняються своєрідністю операцій, відносинами з клієнтурою. Основна клієнтура ТНБ — транснаціональні корпорації, іноземні уряди та державні інституції, міжнародні організації. ТНБ сформувались на базі найпотужніших комерційних банків промислово-розвинутих країн.

Міжнаціональні банки — це крупні транснаціональні банки, в яких міжнародною є не лише діяльність, а й склад капіталу та система управління.

Діяльність міжнародних банків (ТНБ та МНБ) у глобальному масштабі мало чим відрізняється. Банки надають ті самі послуги, що й для індивідів та фірм на національному рівні. Разом з тим їх

міжнародна банківська діяльність стала чинником змін послуг, що надаються та появи нових видів. У табл. 1 узагальнено розвиток та суть міжнародних банківських операцій.

Таблиця 1

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

№	Діяльність	Суть операції
I	Традиційні види діяльності (60-ті роки) 1. Фінансування експортно-імпортних операцій 2. Угоди з валютою 3. Іноземні позики	Акредитив, інкасо, робота з переказними векселями та документами Купівля-продаж інвалюти Кредити клієнтам, що знаходяться в інших країнах
II	Нові види діяльності (70-ті та 90-ті рр.) 1. Ринок євровалют 2. Синдицировані євро кредити 3. Торговельна банківська справа	Угоди та фінансування в євровалюті Організація та участь у синдицированих євrokредитах Випуск єврооблігацій та торгівля на вторинному ринку, корпоративні послуги, у т.ч. злиття.
III	Інноваційна діяльність (80-90-ті рр.) 1. Інноваційне фінансування 2. Світовий грошовий ринок 3. Управління портфелем позик, наданих країнам, що розвиваються. 4. Приватна банківська справа	Забезпечення програми випуску євро- нот (NIFs), процентні свопи тощо. Цілодобові шилінгові операції Стягнення боргів, перегляд умов та зміна структури боргу, торгівля борговими зобов'язаннями країн, що розвиваються, на вторинному ринку, свопи Забезпечення фінансових послуг заможним клієнтам у світовому вимірі.

Джерело: [1, с. 277].

Традиційні види міжнародної банківської діяльності, які включали фінансування експортно-імпортних операцій, та угоди з купівлі-продажу іноземної валюти визначали основні міжнародні банківські операції до кінця 60-х років XX ст. У 70-ті роки наголос було зроблено на нові види діяльності, які були пов'язані із розвитком ринку євровалют. З 80-х років відбувається бурхливий розвиток інноваційної діяльності міжнародних банків.

Опанування зарубіжних ринків банками має давню історію та відноситься до середньовіччя. З самого початку існування банківської справи банки активно пропонували свої послуги за межі національних кордонів. Перші банки, які переважно були розташовані у центрах світової торгівлі на узбережжі Середземного моря, фінансували поставки сировини та товарів на продаж, обслуговували купців при обміні одних національних грошових одиниць на інші. Ще у XII—XIII ст. генуезькі банкіри мали свої представництва в усіх країнах Середземного моря. Тобто перші прояви інтернаціоналізації банківської справи існували ще у доіндустріальну історію. Зародження капіталістичного виробництва, його становлення та розвиток сприяли активізації банківської справи та його інтернаціоналізації.

У XIX ст. в Англії, Голландії, Франції розвивалися спеціалізовані банки, зорієнтовані не лише на обслуговування торгівлі, а й на засвоєння колоній. Серед найвідоміших банків, що діяли у кількох країнах, виділявся «дім» Ротшильдів. Його відділення були розташовані у Парижі, Лондоні, Відені, Франкфурті, на чолі кожного з них знаходився один з членів родини. Всі відділення вважалися єдиною фірмою. Протягом колоніального періоду американської історії до XIX ст. фінансовий попит американського бізнесу задовольнявся переважно іноземними банками.

Розвиток концентрації та централізації капіталів та виробництва, акціонерних товариств, монополій сприяли подальшому розвитку інтернаціоналізації банківської діяльності. Провідні позиції у міжнародних операціях довгий час займали банки Англії, яка знаходилася на першому місці в світі за рівнем промислового виробництва та була найбільшою метрополією світу. На початку XX ст. в Англії було 32 банки, які мали 2104 відділення за кордоном.

До Першої світової війни основним фінансовим центром світу був Лондон, відповідно, світова валютна стабільність залежала від англійського фунту стерлінгів. Із зростанням економічного потенціалу США конкурентні позиції Великої Британії поступово слабшали.

Упродовж 50—60 рр. XX ст. банки США почали швидко розповсюджувати свою діяльність за кордоном шляхом створення відділень, філій та створення сумісних підприємств з місцевими фірмами. В цей період зовнішня експансія американських банків була спрямована переважно на Західну Європу, Середній Схід, Південну та центральну Америку. У 70—80 рр. американські

банки поширили свою присутність до Тихоокеанського узбережжя, включивши до сфери свого впливу Японію, Китай, Гонконг та Сінгапур. Ці багатонаціональні банки грали ключову роль в інвестуванні величезних грошових коштів, що їх отримували країни — нафтовидобувники в період нафтової кризи 70-х рр. Темпи зростання експансії американських банків були вражаючими. У 1950 р. тільки 7 американських банків мали зарубіжні відділення у кількості 100, на початку 80-х рр. 79 банків мали 532 відділення, то наприкінці 90-х вже більше 100 банків мали свої відділення за кордоном. Саме в цей період Citibank відкривав зарубіжні відділення з інтервалом у середньому у два тижні.

Але вже у 80-ті роки першість у міжнародному банківництві почала переходити до японських банків, які створювали потужні опорні пункти у Лондоні, Нью-Йорку та інших світових фінансових центрах. Цьому сприяла тенденція з дерегулювання банківського сектору у Великій Британії, США та деяких інших країн, яка стимулювала загострення конкурентної боротьби. З метою скорочення експлуатаційних витрат деякі банки міжнародного масштабу були змушені скоротити фізичну присутність на зовнішніх ринках. Одночасно багато з крупних позичальників, особливо такі країни, як Бразилія та Мексика переживали економічні труднощі, що уповільнило та навіть призупинило виплату ними зовнішньої заборгованості. Наслідком стало тимчасове скорочення міжнародної активності банків.

Новий етап у розвитку сучасного міжнародного банківництва пов'язаний з бурхливим розвитком інформаційних технологій у банківській сфері з початку 90-х рр. XX ст.

Аналіз розвитку міжнародного банківництва показує, що проблеми та кризи, які виникали протягом історії, перетворювалися на виклики та можливості. Коли американські банки були перевантажені наглядом та обмеженнями щодо зарубіжного кредитування (1964—1965 рр.), вони «винайшли» зарубіжні відділення. Зростання цін на нафту відкрило можливість рециркулювання нафтодоларів. Навіть боргова криза 80-х років обернулася для деяких міжнародних банків вигідною можливістю переглянути умови кредитування, створити ринки боргових зобов'язань та нових фінансових інструментів.

Початок XX ст. відзначається інтеграцією європейського банківництва. Ще у 1992 р. Європейський Союз розпочав ліквідацію бар'єрів торгівлі на товарних та фінансових ринках. Метою було створення єдиних правил здійснення банківських операцій. Інте-

грація повинна призвести до подальшого розподілу ризику та поглиблення диверсифікації. З розвитком ринків капіталів у Європі банки стають вагомими конкурентами на ринках цінних паперів та страхових послуг Європи.

Міжнародне банківництво довгий час бурхливо розвивалося за межами США, особливо в Європі та Азійсько-Тихоокеанському регіоні. У 1997 р. десять провідних неамериканських банків володіли понад 50 % своїх активів за кордоном (американський банк Citicorp, нині Citigroup, був трохи попереду з 60 % своїх активів за кордоном) Лідерами є британські, швейцарські та французькі банки, а також Банк Китаю. Зростання перспектив Банку Китаю пов'язане зі зростанням зовнішньої торгівлі Китаю, а також виходом цього банку на ринок інших країн (Росії, Німеччини, Канади).

При розробці стратегії міжнародної діяльності банку важливо виходити з розуміння того, що сучасні національні банківські системи за багатьма ознаками відрізняються одна від одної. Тому при поширенні діяльності національних банків за межі національних кордонів важливо враховувати ключові відмінності у банківському законодавстві окремих країн.

1. Суть самого поняття «банківництво» по-різному визначається в різних країнах. Дозволені банкам види діяльності можуть бути різними в двох країнах. В сучасних умовах у зв'язку із загальносвітовою тенденцією до дерегулювання фінансових ринків ці розбіжності поступово зникають.

2. Кожна країна, в якій діє банк, має власні погляди на політику щодо міжнародних банківських операцій та проникнення іноземного капіталу в національну банківську систему.

3. Ці розбіжності торкаються як обсягу міжнародних банківських операцій, так і організаційних форм їх здійснення.

Більшість українських банків обмежуються використанням банків-кореспондентів для розвитку свого бізнесу в інших країнах. Це означає, що банк може мати угоду з іноземним банком про надання взаємовигідних агентських послуг. За цією домовленістю два банки можуть здійснювати та приймати платежі, акцептувати переказні векселі один одного. Також банки можуть підтримувати депозитний баланс для забезпечення платежів та розрахунків за рахунками банку-кореспондента. Такі банки надають один одному такі послуги як отримання інформації щодо потенційних позичальників, бізнес-інформацію, необхідну клієнтам, але цього для здійснення міжнародної експансії недостатньо.

Міжнародні банки надають послуги з розподілу ризику, забезпечення ліквідності та інформаційні послуги для фірм і приватних осіб, залучених до міжнародної торгівлі та фінансів. Внутрішнє і міжнародне банківництво мають три схожі риси. По-перше, як і внутрішні банки, міжнародні банки приймають депозити від заощадників і надають кредити позичальникам. По-друге, міжнародні банки знижують операційні витрати (забезпечуючи розподіл ризику та ліквідність на фінансових ринках) та інформаційні витрати для багатьох індивідуальних позичальників і кредиторів. Нарешті, міжнародне регулювання фінансової діяльності може призводити до інновацій у банківських продуктах та на ринках цих продуктів за межами країни так само, як внутрішнє регулювання може стимулювати інновації всередині країни.

Міжнародне банківництво розвинуто в багатьох країнах світу, хоча в основному воно зосереджене у США, Японії, Європі та Карибському басейні, оскільки багато фірм у цих країнах залучені до світової торгівлі, а Нью-Йорк, Токіо і Лондон є фінансовими центрами. Близько половиною усіх іноземних пасивів та активів володіють банки Великобританії, Японії, Сполучених Штатів та Швейцарії. Великобританія та Швейцарія мають найдовшу історію міжнародного банківництва. Участь банків України у міжнародній банківській діяльності може стати вагомішою із зростанням обсягів зовнішньої торгівлі українських фірм. Досвід еволюції міжнародного банківництва може бути використаний при вирішенні аналогічних проблем української банківської системи.

Література

1. Максимото В. *Энг, Фрэнсис А. Лис, Лоуренс Дж. Мауер*. Мировые финансы. — М.: Дека, 1998. — 734 с.
2. *Макогон Ю.В., Булатова Е.В.* Международный банковский бизнес. — К.: Атика, 2003. — 208 с.
3. *Р.Глен Габбард*. Гроші, фінансова система та економіка. — К.: КНЕУ, 2004. — 889 с.

Стаття надійшла до редакції 10.06.2008 р.